

A SZULTÁN AJÁNDÉKA – NÉGY CORVINA A SZERÁJ KÖNYVTÁRÁBÓL

– KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN.
2014. ÁPRILIS 24–MÁJUS 6. –

Az év egyik fénypontjaként exkluzív corvina-kiállítást rendezett az Országos Széchényi Könyvtár 2014. április 24. és május 6. között a Yunus Emre Intézet Budapesti Török Kulturális Központ és a Török Köztársaság Budapesti Nagykövetsége közreműködésével.

A kiállításra a XXI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál alkalmából került sor, melynek díszvendég-országa Törökország volt. A tárlat megrendezésével az Országos Széchényi Könyvtár a török kulturális élet Magyarországra látogató jeles képviselői és a török-magyar kulturális kapcsolatok előtt kívánt tisztelegni. A nagyszabású megnyitón a török és a magyar állam magas rangú képviselői is részt vettek – köztük Sakir Fakili, a Török Köztársaság magyarországi nagykövete –, a szakmai megnyitóbeszédet Fodor Pál, az MTA

Bölcsészettudományi Kutatóintézetének igazgatója, valamint Szőcs Géza, miniszterelnöki főtanácsadó, az Országos Könyvtári Kuratórium elnöke tartotta.

A kiállítás fókuszában az a négy corvina állt, amelyet 1869-ben Abdul Aziz szultán ajándékozott Ferenc Józsefnek. A diplomáciailag kiemelkedő eseményre akkor került sor, amikor a császár a Szezei-csatorna megnyitása alkalmából tisztelgő látogatást tett a szultánnál Isztambulban. Ferenc József szintén diplomáciai gesztusként – hiszen csupán két év telt el a magyarokkal való kiegyezés óta – gróf Andrássy Gyula közvetítésével a négy pompás díszkódexet a Széchényi Országos Könyvtárnak ajándékozta.

A kötetek értékét fokozza, hogy a most bemutatott négy corvina az, amely elsőként került vissza külföldről hazánkba a Corvina Könyvtár 16. századi pusztulása

Részlet a kiállításból

Plautus-corvina

után. A négy díszkódexet ebben a kontextusban még soha nem láthatta a nagyközönség.

Budáról Isztambulba

Hunyadi Mátyás (1458–1490) uralkodásának utolsó éveire a budai palotában található, körülbelül 2500 kötetet számláló pompás könyvtár, a legelső humanista fejedelmi bibliotheca Európában Itália határain kívül, a magyar király reprezentációjának szilárd elemévé vált. A korabeli kultúrafelfogásnak megfelelően egyben a király legitimitásának is egyik jele volt. A király szolgálatában álló itáliai humanisták által irányított, tudatos könyvtárfejlesztés, a luxuskivétel iránti folyamatos igény, valamint a könyvtár számára a palota központi traktusában, a trónterem közelében kialakított reprezentatív tér segítették ezt a folyamatot. Az intarziás polcrendszerrel berendezett könyvtártermet az uralkodó címerével, valamint annak a csillagállásnak a figurális freskójával díszítették, amely Mátyás cseh királlyá való választásakor volt látható, 1469-ben. A könyvek látványának eleganciáját az egyseges selyem-, bársony- és aranyozott bőrkötések biztosították. A könyvtár valóban a korona és a Magyar

Királyság ékkövévé vált. Hírét Budára látogató kortárs humanisták vitték messze földre, generációk örökítették tovább.

Hanyatlása azonban már Mátyás halálát követően elkezdődött. Mivel létezésének legfőbb célja, reprezentációs és legitimációs szerepe megszűnt, fejlesztése, óvása már nem volt kiemelt fontosságú. II. Ulászló (1490–1516) és II. Lajos (1516–1526) már nem rendelkezett a könyvtár fejlesztéséhez szükséges anyagi eszközökkel sem. Jóllehet II. Ulászló még tett kísérleteket, uralkodásának első éveiben készültek még kódexek Budán, sőt 1498-ban a Mátyás által megrendelt, de Firenzében maradt kódexek iránt is érdeklődött, próbálkozásai messze elmaradtak Mátyás ez irányban mutatott egykori ereje és energikussága mögött. A Budán diplomáciai úton járó, főként bécsi humanisták, valamint a cseh kancellária tagjai kezdték „széthordani” az állományt, de az uralkodók is előszeretettel osztogatták a kódexeket diplomáciai ajándékként.

A könyvtár hirtelen jött pusztulását az oszmán hódítás okozta. 1526-ban a mohácsi csatát követően Szulejmán szultán katonái feldúlták a budai várat, és

feltehetőleg a könyvtár maradványait (vagy annak egy részét) is ekkor vitték Isztambulba más magyarországi könyvanyaggal együtt. Egy másik elképzelés szerint a végső pusztulást a budai vár 1541-es törökök általi bevétele okozta.

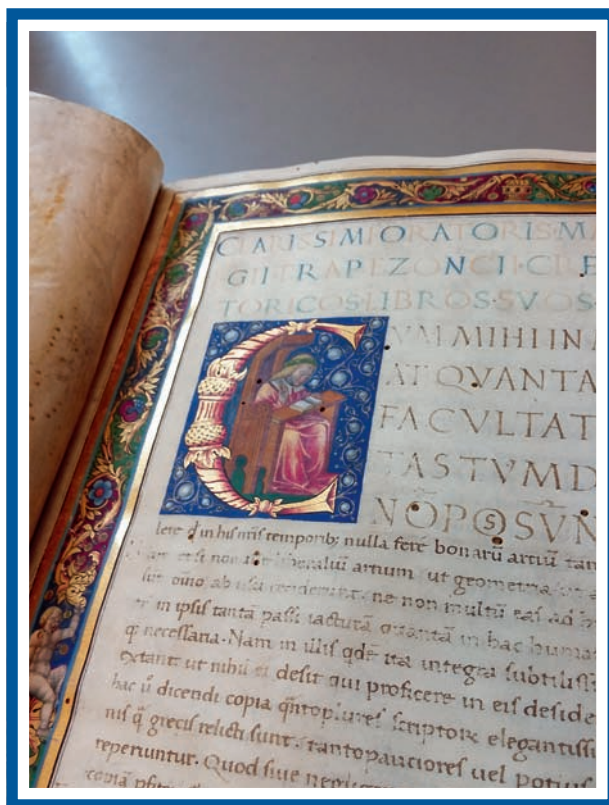
A legendás könyvtár emlékezete azonban nem veszett el. A magyarok tudták, hogy a fennmaradt állomány egy része Isztambulba került, később pedig azt is feltételezték, hogy a törökök által megszállva tartott budai várban is maradtak kötetek. A Corvina Könyvtár fennmaradt darabjai az önálló magyar államiság szimbólumaivá, valamint az újra és újra feléledő Mátyás-kultusz hordozóivá váltak – miként Bethlen Gábor (1613–1629) és I. Rákóczi György (1631–1648) erdélyi fejedelmek idején is. Emiatt a visszaszerzésükre irányuló bármely törekvés túlmutatott önmagán, aktuális politikai, kultúrpolitikai, de mindenképpen szimbolikus színezettel rendelkezett.

Isztambulból Budára

A magyar nemzeti múlt kutatói a 18. század közepétől egyre inkább törekedtek a történelem írásos és tárgyi emlékeinek összegyűjtésére is. A szétszóródott Corvina Könyvtár kiemelt fejezetét képezte ennek a folyamatnak. A corvinák fellelésére és hazahozatalára irányuló szándék közel másfél évszázados történetében az Isztambulba került corvinák mindvégig kiemelt szerepet játszottak, Magyarországra való visszakerülésük pedig az egyetlen igazán sikeres esemény volt ezen a téren.

1802-ben, a Széchényi Országos Könyvtár alapításakor a könyvtár állományában egyetlen corvina sem volt még, sőt, az ország területén is csupán három vagy négy darab cirkulált. Ugyanebben az évben a rendek I. Ferenc királyhoz (1792–1835) fordultak, hogy tegyen lépéseket az Isztambulban őrzött corvinák visszaszerzése érdekében. Kérésük csupán az 1830-as években talált meghallgatásra, amikor Metternich kancellár (1821–1848) – az európai forradalmi megmozdulások hatására gesztusokat kívánván tenni a magyarok felé – megbízta Ottenfels bárót, az udvar isztambuli internunciusát, hogy tájékozódjék a corvinák kérdésében. A báró azonban 1836-os jelentésében arról számolt be, hogy corvinák sem a Sarayiban, sem pedig magántulajdonban nem találhatók.

Az 1860-as évektől a kérdés tudományosabb síkra terelődött, a lassan magára találó Akadémia is felkarolta a corvinák ügyét. Rómer Flóris bencés tanár és archeológus, művészettörténész, később nagyváradi nagyprépost-kanonok (1815–1889) mutatott rá először az egyes kötetek konkrét megismerésének fontosságára a corvinaállomány rekonstruálásában. Ennek jegyében három akadémikus, Kubinyi Ferenc történész (1796–

Trapezuntius *Rhetoricája*

1874), Ipolyi Arnold történész főpap (1822–1888) és Henszlmann Imre régész, művészettörténész (1813–1888) utazott Isztambulba 1862-ben, hogy fölmérjék a Sarayiban őrzött kódexeket. A tudósoknak mintegy hatvan kódexet sikerült megtekinteniük a Sarayi könyvtárában, közülük tizenegyet azonosítottak hiteles corvinaként. A felfedezés rendkívüli jelentőségű volt tudományos és politikai téren egyaránt, sőt, a nemzetközi politika vizeire is átcsapott. Nem utolsó sorban ennek köszönhető, hogy amikor 1869-ben Ferenc József császár a Szezei-csatorna megnyitása alkalmából látogatást tett Isztambulban, Abdul Aziz szultán (uralk. 1861–1876) négy, gondosan kiválasztott corvinával ajándékozta meg. A szultán talán nem is volt tudatában annak, hogy ezzel a magyarok több évszázados álmát váltotta valóra.

Az ajándékozás nem csupán kulturális esemény volt, hanem fontos szimbolikus szerepet játszott az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom egymáshoz való közeledésében is. Ezt követően megélnékültek a diplomáciai kapcsolatok a két birodalom között, a Monarchia tudósai előtt pedig megnyíltak, kutathatóvá váltak a Sarayi gyűjteményei.

A négy plusz egy corvina

A kiállításon szereplő négy kódex, Szent Ágoston *Isten városáról* című műve (Cod. Lat. 121.), Polybios *Római történelme* (Cod. Lat. 234.), a komédiaszerző

Plautus összes művei (Cod. Lat. 241.) és a humanista Trapezuntius *Rhetoricája* (Cod. Lat. 281.), nem csupán tartalmilag, hanem formailag is kiválóan reprezentálják az egész egykori Corvina Könyvtárát, hiszen a három itáliai kézirat mellett a negyedik, az említett Trapezuntius-kódex a Mátyás alatt létesített budai könyvmásoló- és miniátorműhely munkája. Miniátúradísz stílusában nagyon közel áll a műhely vezetője, Francesco Castello d'Ithallico munkáihoz. Az Észak-Itáliából érkezett mester a lombard könyvfestészeti stílust hozta magával, és honosította meg Budán. Neki köszönhető, hogy ez a sajátos modellálással dolgozó, kissé absztrakt stílus vált a budai

században egy bizonyos Ibrahim Maczar tulajdonában volt. A Plautus-corvina különlegességét pedig az adja, hogy benne megtalálható Vitéz János saját kezű margójegyzete, amely a Corvina Könyvtár és Vitéz János könyvtárának szoros összefüggéseire mutat rá.

A török közelsége nem csupán félelmet, hanem érdeklődést is kiváltott Európában a 15. század végén, a 16. század elején. Ennek izgalmas dokumentuma az ún. Petancius-corvina amely szintén bemutatásra került kiállításunkon. A rendkívül finom kivitelezésű pergamentekercs Felix Petancius (†1522 előtt) *Genealogia Turcorum Imperatorum* című, a Török Birodalom történetét tárgyaló, II. Ulászlónak ajánlott művét

Trapezuntius *Rhetoricája*

A Szent Ágoston-corvina

miniátorműhely legfőbb jellegzetességévé, amelynek évtizedekre terjedő hatása volt nem csupán a hazai, hanem általában a közép-európai könyvművészetben.

Három kódex eredeti, pompás bársonykötését viseli, amely szintén a budai műhely könyvkötőjének mesterségbeli tudását dicséri, aki Mátyás reprezentatív könyvtára számára egyedi kötéstípust fejlesztett ki. A Szent Ágoston-corvina ragyogó vörös bársonykötése egyenesen a legszebb fennmaradt corvina-bársonykötés, amelyen néhány eredeti, aranyozott ezüstcsat is megőrződött. Jelenlegi szépségét az OSZK restaurátorainak köszönheti.

A Firenzében készült Polybios-corvina egyik posztorbejegyzése izgalmas történetről árulkodik: a 16.

tartalmazza, és a 16. század első évtizedében készült a budai műhelyben (Cod. Lat. 378.). Egyes kutatók véleménye szerint a szerző azonos azzal a Felix Petancius Ragusinusszal, aki 1487-től a budai másoló-műhelyt vezette, s ő maga illuminálta a *Genealogiát*.

Kapcsolatok az isztambuli és a hazai gyűjtemények között

Könyvkultúránk bizonyos mértékű összefonódását demonstrálandó a kiállításon megtekinthető volt az *Isztambuli antifonálé* másolata is, amelynek eredetijét Isztambulban, a Topkapi Sarayiban őrzik. Az 1350-es évek második felében készült kódex a középkori magyarországi liturgia, egyben az Anjou-

kori magyar könyvkultúra egyik legjelentősebb emléke. Évszázadokig lappangott a Topkapi Sarayi állományában, „felfedezésére” csupán néhány évtizeddel ezelőtt került sor. A kódex restaurálása, valamint a facsimile-kiadás elkészítése 1996-ban Törökország és Magyarország kulturális együttműködésének különösen szép fejezetét képezi. A két ország államfőinek egybeeső szándéka szerint sor került a kódex restaurálására is. A munkát az OSZK szakemberei végezték el Isztambulban, a restaurálás költségeit pedig a török állam fedezte.

A középkori kódexek mellett eredeti török kéziratok is bemutatásra kerültek a kiállításon az OSZK anyagából, köztük az egyetlen, hazánk területén fennmaradt és itt is őrzött defter a hódoltság korából, amely Nógrád várában került elő.

Interaktivitás, konklúziók

Kiállításunk a várakozásokon túl rendkívüli látogatottságnak örvendett. Az egyéni látogatók mellett számos csoport részeseülhetett a felkészült munkatársaik (Herendi László, Liphay Endre, Földesi Ferenc és Zsupán Edina) szakmai csoportvezetéseiben. Herendi László érdekes válogatást szerkesztett azokból a tudósításokból, amelyeket a korabeli napilapok „a szultán ajándékaról” közöltek. Reich Liliána és Sebestyén Lilla múzeumpedagógusok foglalkoztató-füzetet állítottak össze két különböző korosztály számára, amely letölthető volt az OSZK honlapjáról. Számos csoport már eleve ezekkel érkezett. Az élményt nagyban növelte, hogy a vitrinekben kiállított eredeti corvinák facsimile-másolatai a kiállítóterben szabadon lapozgathatók voltak, valamint a kódexek teljes digitális másolatait is megtekinthették az érdeklődők. A kiállításon az ismertetőszövegek, feliratok mindvégig két nyelven, magyarul és angolul is megjelentek.

A kiállítás – tartalmán túl – komplexitásában és jól felépített voltában volt nagyszerű. A hagyományos promóció mellett Tóth Péter jóvoltából nagy ívű webes kampány is kapcsolódott hozzá, amely már jóval a tárlat megnyílása előtt felkeltette az érdeklődést a virtuális térben a szóban forgó kódexek iránt. A corvinákról youtube-os kisfilmek is készültek, amelyeket szakszerű tartalmak egészítettek ki.

A *Fátyol nélkül* címet viselő záróeseményre rengetegen voltak kíváncsiak. Ennek keretében a kiállítás kurátora, e sorok írója, úgy mutatta be a négy kódexet, ahogyan eddig kizárólag szakértők láthatták: kivéve őket a zárt tárlókból, érdekes-értékes oldalait fellapozva és értelmezve. A bemutatót – a nagy érdeklődésre való tekintettel – háromszor ismételtük meg. A kiállítást a média is kitüntetett figyelemmel kezelte, számos

kulturális műsor, beszélgetés, interjú készült róla a legkülönbözőbb televíziós és rádiócsatornák részéről.

Zsupán Edina

zsupan.edina@oszk.hu

Corvina-kiállításunk apropóján (a Budapesti Könyvfesztivál díszvendége 2014-ben Törökország volt) két gazdag kamaratárlat is nyílt Könyvtárunkban. Előbbi a Szezei Csatorna megnyitását dokumentálta, olyan eseményként, mint ami lehetőséget szolgáltatott arra, hogy Abdul Aziz szultán Ferenc József látogatása alkalmából az említett négy korvinát ajándékképp visszaadja a magyaroknak; utóbbi a Budapesten köszöntött kortárs török irodalom jeles képviselői előtt tisztelegve a török irodalom történetét igyekezett a kezdetektől napjainkig bemutatni.

KELET KAPUJA – EGY ÚJ VILÁGÚT

– 145 ÉVE NYÍLT MEG
A SZUEZI CSATORNA –

„Az egész világ iránytűje kelet felé van most fordítva, hol egy nagy elme fogta magát, s megváltoztatá a földrajzot. Elszakított két világrészt, hogy összekössön két tengert. S e csodaművet, mely Lesseps nevét örökössé s a hála tárgyává teszi, meg most nézni, ki csak teheti. Mennek fejedelmek, nagyurak, tudósok, kereskedők és írók. S meg a magyar király is, hogy II. Endre után az első legyen, ki látta Konstantinápolyt és Jeruzsálemet. Ha csak egy kéjút volna szóban, akkor egyet sohajthatnánk a százazrek fölött, a melybe ez kerülni fog; de ez érdek-út is egyszersmind, mert a szezi csatorna nem azért esik a mi Adriánkhoz oly közel, hogy ne vonhatnánk belőle sok hasznót, ha e jó alkalmat nem nézzük közönyösen. Az volt eddig is a baj, hogy a Bécsben lakó magyar királyok nem kelet felé tekintettek, hanem Frankfurtba jártak. Gróf Andrassy Gyula szintén kíséri a királyt, s mivel az egyiptomi alkirály öt utijegyét is küldött neki, néhány főhivatalnok s egy-két író (ugy mondják: hogy Kecskeméthy Aurél és b. Pongrácz Emil) az alkirály költségén fogják megjárni Egyiptomot, ahová most annyian vágnak és oly kevesen juthatnak.” E sorokat a *Hazánk s a külföld* című folyóirat újságírója vetette papírra 1869. október 25-én.

A Vörös-tengert a Földközi-tengerrel összekötő csatorna terve már az ókorban foglalkoztatta az uralkodókat. Az ókor tudós mérnökei azonban nem egy észak-déli csatorna tervét készítették el, hanem egy nyugat-keleti irányban húzódó csatornáét, amely voltaképpen így csak a Nílus egy új mellékága lett a Nílus-delta keleti